

УДК 351.773 311 614.2

О. А. Корольчук,
к. держ. упр., доцент кафедри управління охороною суспільного здоров'я,
Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

ДИНАМІКА СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНІ: ВИМОГА ЗАВЕРШЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

O. Korolchuk,
PhD in Public Administration, assistant professor of management of public health,
the National Academy of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

THE DYNAMIC OF THE MORTALITY LEVEL IN UKRAINE THE TO FINFSH
THE TRANSFORMATION OF THE HEALTHCARE SYSTEM

Система охорони здоров'я відіграє виняткову роль у забезпеченні життєдіяльності держави, адже здоров'я — вагомий показник рівня розвитку. Проголошений євроінтеграційний курс вимагає гармонійного розвитку українського суспільства з покращенням, в перше чергу, якісних характеристик життя — здоров'я, демографічних показників, забезпечуючи активне довголіття та високий рівень працездатності. Демографічна ситуація в Україні з роками погіршується, одним з її вагомих показників є смертність, динаміку якої важливо розуміти з метою розробки стратегічних напрямів виходу із соціально-економіко-демографічної кризи.

The healthcare system plays a crucial role in ensuring the functioning of the state, because the health is a significant indicator of the level of the development. Hailed towards European integration requires harmony in the development of Ukrainian society with the improvement in the first place, the qualitative characteristics of life — health, demographics, providing active longevity and temple standards of efficiency. The demographic situation in Ukraine is getting worse over the years, one of the biggest of its indicators is mortality, the dynamics of which is important to understand in order to develop the strategic directions to exit of the social-economy-demographic crisis.

Ключові слова: управління охороною здоров'я, рівень смертності, структура смертності, соціально-економічна та демографічна криза, моніторинг, політика охорони здоров'я, національна безпека.

Key words: healthcare governance, mortality level, mortality structure, social-economic and demographic crisis, monitoring, healthcare policy, national security.

ВСТУП

Вагомим та демонстративним показником якості розвитку суспільства, міцності й ефективності держави в світі визнано індекс людського розвитку, при розрахунку якого вагомим показником є показник смертності населення — показник соціально-демографічного благополуччя: призводить до втрат праце- та репродуктивно здатної особи, скорочення природного приросту населення, вимірює політичний престиж країни, її рейтингове місце в світі.

Лауреат Нобелівської премії з економіки 1998 року Амартія Сен назвав смертність ключовим критерієм успішності розвитку країни. Рівень смертності є віддзеркаленням здатності суспільства до трансформації наявних економічних ресурсів у найбільш важливий продукт — здоров'я нації. Простий індикатор смертності або інтегрований показник середньої очікуваної тривалості життя, який розраховується на основі наявних даних смертності населення, може сказати більше про рівень та напрями розвитку суспільства, ніж складні макроекономічні показники [1, 2].

Загальновідомо, що на демографічні показники впливають найбільше три головні складові — природні фактори (стихійні лиха), наявність епідемій та війни. Сьогодні в Україні, що поборолася стихійні лиха, невпинно долає епідемії ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, на тлі соціально-економічних негараздів виникли додаткові непередбачувані негативні фактори демографічного розвитку: окупація Криму та військові події — антитерористична операція (АТО). Тому, вкрай важливим та актуальним для вивчення є питання динаміки показників смертності та причин, що її обумовлюють.

Протягом останніх років в Україні спостерігається високий рівень смертності населення внаслідок негативного впливу наявної політичної і соціально-економічної нестабільності в державі та природних умов життєдіяльності населення. Численні дослідження вітчизняних науковців Ш. Рамазанова, Е. Лібанової, С. Мельника, Г. Гаврюченко, С. Шубенко, О. Сергієнко, І. Гнибіденко, Н. Рингач, С. Лавриненко, Г. Слабкого, Л. Чепелевської та інших підтверджують на-

Таблиця 1. Показники смертності на території України з 1940 по 2014 рр.

Показники смертності на території України (на 1000 осіб)													
1940	1950	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2014
14,3	8,5	6,9	7,6	8,9	10,0	11,4	12,1	12,1	15,4	15,4	16,6	15,2	14,7



Рис. 1. Динаміка показника смертності населення України за 1940—2014 рр. (За даними державної служби статистики України)

Таблиця 2. Показники смертності за роки незалежності України 1991—2014 рр. (За даними державної служби статистики України)

Показники смертності за роки незалежності України					
роки	Число померлих	Показник смертності	роки	Число померлих	Показник смертності
1991	669,9	12,9	2003	765,4	16,0
1992	697,1	13,3	2004	761,3	16,0
1993	741,7	14,2	2005	782,0	16,6
1994	764,7	14,7	2006	758,1	16,2
1995	792,6	15,4	2007	754,5	16,4
1996	776,7	15,2	2008	706,7	16,3
1997	754,2	14,9	2009	698,2	15,3
1998	719,9	14,4	2010	664,6	15,2
1999	739,2	14,9	2011	663,1	14,5
2000	758,1	15,4	2012	662,4	14,5
2001	746,0	15,3	2013	632,3	14,6
2002	754,9	15,7	2014	632,7	14,7

явність в Україні некерованої демографічної кризи та зупинення демографічної бази відтворення людських ресурсів, що являє собою реальну загрозу здатності національної економіки до самовідтворення і освоєння сучасної іннова-

показник смертності України за роки незалежності

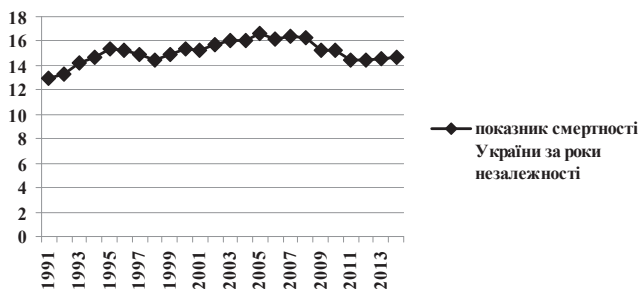


Рис. 2. Динаміка показника смертності населення України за період з 1991 по 2014 рр. (За даними державної служби статистики України)

ційної моделі економічного зростання, а в глобальному масштабі — економічній безпеці країни [3].

Кожного року людей вмирає все більше, про покращення стану мова не йде: політична та соціально-економічна нестабільність, перманентність трансформацій та перекроювання всіх сфер життєдіяльності країни, спорадичність ведення реформування всіх галузей, включно із охороною здоров'я, наявність незадовільного стану здоров'я населення і, сьогодні, наявність військових дій — ведення АТО, призвели до помилок і проблем, що позначилися на населенні країни — головному суб'єкті сучасних перетворень.

Найкраще зрозуміти шлях людських втрат України можна, прослідкувавши історію: наприклад з 1940 р. по сьогодні (табл. 1). Найменшою за цей період смертність була у 1958—1960 рр., коли її коефіцієнт на території України становив 6,9 на 1000 осіб — менше, ніж у Великій Британії — 11,5, Франції — 12,0, США — 9,5.

Наступні 25 років смертність в країні зростала від 6,9 до 12,1; протягом 1985—86 рр. дещо зменшилася — до 11,0 (антиалкогольна кампанія радянських часів); у 1988 р. вже складала 11,6, а у 1991 р. — 12,9. Далі, після здобуття незалежності України, смертність зростає кожного року: з 1991 по 1995 — на 20%, у 2005 р. Досягнувши рівня 16,6 смертей на 100 осіб. Протягом цього періоду було 2 періоди тимчасового зниження показників смертності на території України — 1995—1998 рр. до 14,4 та 2005—2009 рр. до 15,3, знизившись за ці роки на 8%. Наглядним є те, що смертність в сучасній Україні має майже такі показники, якою була в 40-і роки минулого століття (рис. 1).

За даними Щорічної доповіді Міністерства Охорони Здоров'я України, у першому десятиріччі XXI століття населення України продовжувало зменшуватись, хоча і з помітним сповільненням у 2009—2013 рр., в результаті чого до початку 2014 р. воно скоротилося за останні п'ять років на 0,9 млн осіб, а протягом минулого року — на 81 тис. осіб, або на 0,2% [4].

Скорочення чисельності населення України відбувається в основному через стійке природне зменшення, вперше зареєстроване у 1991 р., а до початку 2014 р. його сукупна величина за 1991—2014 рр. перевищила 6 млн осіб, або майже 12,5% до чисельності населення України на 1 січня 1991 р. [4].

З моменту проголошення Незалежності, Україна поховала більше 7 млн людей, щороку втрачаючи понад 700 тисяч громадян, третину з яких складають особи працездатного віку, що обумовлено, на жаль, саме ходом демографічного процесу. Те саме провокує зростання демографічного навантаження працездатного населення непрацездатним.

Загалом, за даними Держкомстату, смертність зросла стрімко вже в перші 5 років з моменту проголошення Незалежності — період 1990—1995 рр. від 12,1 до 15,4, наступні майже 20 років — стабільна динаміка помірного зростання даного показника 14,4—16,6. Найвищі показники 16,00—16,6 спостерігалися в період 2003—2008 рр., після чого спостерігається помірне зниження показників смертності (табл. 2). За даними Держкомстату, без урахування населення окупованої території Автономної Республіки Крим, населення України на кінець 2014 р. становило 42 млн 928 тис. 900 осіб, що на 144 тис. 182 осіб менше, ніж в 2013 році, кількість померлих у 2014 р. — 632667 людей.

Україна проживає період триваючого старіння її населення. Вже зараз вона належить до країн з високим рівнем постаріння населення: за часткою осіб віком 60 років і старше вона завершує список 25 найстаріших країн світу. Однак

Таблиця 3. Різниця показників рівня смертності України 1990—2014 рр. (За даними державної служби статистики України)

Різниця показників смертності України												
рік	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
	+0,4	+1,4	+0,5	-0,8	+1,0	+0,3	+0,3	+0,2	+0,1	-0,9	-0,7	+0,2

через порівняно низьку тривалість життя вона має й помітно меншу, ніж розвинуті європейські країни, частку осіб найстарших вікових груп (понад 70—80 років) у складі населення [4].

Якщо прослідкувати динаміку показника смертності, наприклад розрахувавши різницю кожні 2 роки, побачимо наступне: з 1992 р. по 1996 рр. відбулося зростання на 2,3 %, в період наступних 4 років — збільшився на 0,1, а з 2002 по 2008 рр. Далі, помірно зростаючи на 0,1—0,3 %, з 2009 по 2012 рр. зменшився в сукупності на 1,6 %, вже починаючи з 2013 р. — знову зростає (табл. 3).

2011 рік — смертність в Україні зменшилася на 4,8 %, при цьому скорочення числа померлих жінок було вище, ніж у чоловіків (5,0 % і 4,6 %). Показник смертності на Україні становив 15,2, в країнах ЄС — 6,7 на 1000 населення. Україна посідає 150-е місце серед 223-х країн світу за показником середньої тривалості життя — українці живуть (69 р.) на 10 років менше жителів ЄС (74 р.) та країн СНД (Грузія — 76,7 р., Молдова — 70,8 р., Білорусь — 70,63 р.). При цьому, середня очікувана тривалість життя здорових українців дорівнює 59,2 р., у країнах ЄС — 67 рр. Смертність дитяча — у 2,5 рази більша порівняно із країнами ЄС. Також великі втрати серед чоловіків працездатного віку. На території України в цьому році смертність від серцево-судинних захворювань була однією з найвищих у світі — 64 % в структурі загальної смертності, близько 500 тисяч чоловік на рік [5].

2012 рік — в Україні померло 663 139 осіб, що становить 14,3 випадків на 1000 осіб. У порівнянні з 2011 роком кількість померлих зменшилась на 0,2 %. 2013 рік — Україна посіла друге місце в світі за рівнем смертності з показником 15,75 осіб на 1000 населення після Південної Африки.

2014 рік — випадає з процесу обліку окупована територія сходу країни та анексований Крим, що також несе негативні наслідки на коливанні демографічних показників та показників розвитку країни. На початок 2014 р., за оцінкою Державної служби статистики, чисельність населення України становила 45 426 тис. осіб, Україна вийшла в п'ятірку найбільших країн Європи, займаючи на початок 2014 р. 5 місце після Німеччини, Великобританії, Франції та Італії. Таким чином, згідно з даними поточної демографічної статистики, населення сучасної України за своєю чисельністю приблизно відповідає населенню України на середину 1965 року [4].

Останні десять років — з 2003 по 2014 роки — загальний показник смертності в Україні, не дивлячись на помірне зменшення останні 5 років, як для європейської країни, утримується на надто високому, рівні — 16,4 — 14,5 %.

Таблиця 4. Показники смертності дітей до 1 року в Україні (1990—2014 рр.). (За даними державної служби статистики України)

Коефіцієнт смертності дітей до 1 року (на 1000 живонароджених)			
рік	1990	2003	2009
1991	12,8	2004	9,6
1992	13,9	2005	9,5
1993	14,0	2006	10,0
1994	14,9	2007	9,8
1995	14,5	2008	11,0
1996	14,7	2009	10,0
1997	14,3	2010	9,4
1998	14,0	2011	9,1
1999	12,8	2012	9,0
2000	12,8	2013	8,4
2001	11,9	2014	8,0
2002	11,3		7,7
2003	10,3		

Аналіз даних ВООЗ щодо смертності за віковими групами показує, що за роки незалежності зміни смертності серед різних вікових груп були нерівномірними: серед дітей віком до 14 років зменшилася на 30 %, що вказує на ефективність заходів захисту здоров'я дітей; серед літніх людей (старших за 75 р.) — майже не змінилася; найбільше зросла смертність серед людей працездатного віку, особливо у віковій групі 30—44 роки — на 50 %.

Важливим в структурі смертності, одним з найвідчутніших індикаторів суспільно-економічного благополуччя, є, на наш погляд, показник смертності дітей віком до одного року, за даними ВООЗ максимальним на Україні був у період 1993—1995 рр., коли сягав рівня 14,9—14,5—14,7 на тисячу відповідно; з 1997 року спостерігалася стійка тенденція до покращення цього показника, зниження смертності дітей до року, але все ж такі цифри залишаються надто високими у порівнянні із країнами ЄС, де він складає 3,8—5,2 на 1000 осіб.

Вигідно вирізняється на фоні змін вікового профілю вимирання населення в Україні смертність дітей віком 1—15 років, коли ризик смерті, порівняно з іншими віковими групами, є найменшим — різко падає після досягнення дитиною однорічного віку і знижується аж до 10—11 років. Смертність дітей даного вікового контингенту має позитивну динаміку і за останні роки зменшилася майже на чверть. Інтенсивність смертності дітей між 1 і 15 роками відчутно варіює за типом поселення: нині діти, які проживають у селах, помирають у 1,3 разу

Таблиця 5. Причини смертності осіб працездатного віку за останні 10 років (За даними державної служби статистики України)

Причини смертності в Україні										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Хвороби системи кровообігу	62,5	63,4	63,0	63,6	65,2	66,6	66,3	65,8	66,5	67,3
Злоякісні новоутворення	11,7	11,9	11,8	11,8	12,5	12,7	13,4	14,0	13,9	13,3
Зовнішні причини смерті	9,0	8,5	8,7	8,1	6,9	6,3	6,4	6,3	6,1	6,3
хвороби органів травлення	4,1	4,0	4,4	4,7	4,3	3,8	3,8	4,2	4,2	4,0
хвороби органів дихання	3,6	3,3	3,3	3,1	3,0	2,8	2,7	2,6	2,5	2,3
деякі інфекційні та паразитарні хвороби	2,2	2,2	2,2	2,3	2,1	2,1	2,1	2,1	1,9	1,7
інші причини	7,0	6,7	6,7	6,4	6,0	5,6	5,6	5,0	4,8	5,0



Рис. 3. Структура причин смертності українців працездатного віку (За даними державної служби статистики України)

частіше, ніж їхні ровесники в містах, наголосили у відомстві [6].

Загрозою для українського суспільства та економіки країни є передчасна смертність у працездатному віці, перевищення більш як втричі чоловічої смертності над жіночою. Порівняно з громадянами європейських країн українці не тільки помирають у більш молодому віці, але й проживають менше років у повністю здоровому стані. Основними причинами смертності осіб працездатного віку на Україні останні 10 років залишаються серцево-судинні зах-

Таблиця 6. Порівняння причини смертності в Україні, ЄС, США

Порівняння структури причин смертності в Україні, США, ЄС			
	Україна (2011)	ЄС (2008)	США (2008)
Хвороби системи кровообігу	66,3	37,5	30,9
Злоякісні новоутворення	13,3	27,7	23,1
Зовнішні причини	6,4	7,5	6,2
Інші хвороби	14	27,3	39,7

ворювання (67,3% у 2014 році) та злоякісні новоутворення (13,3%) (табл. 5). Частка смертей за хворобами систем кровообігу, протягом 20 років піднялася майже на 13%, за останній період займає дві третіх усіх причин смертності на Україні та є стандартним процесом, притаманним часу та багатьом країнам світу. За матеріалами Eurostat, Україна лідирує в Європі серед смертності від серцево-судинної патології, наприклад, в 2012 році — 958.3 проти 238.8 в Словаччині, 211.9 в Словенії, 117.4 в Австрії; характерним для України було — смертність внаслідок хвороб системи кровообігу серед сільського населення більш ніж у 1,5 рази перевищувала таку в порівнянні із міським, серед низки причин "домінування" вказується й відносно вищий рівень постаріння населення села, й нижча доступність медичної допомоги, й випадки механічного маркування

Таблиця 7. Показники смертності в Україні в розрізі областей (За даними державної служби статистики України)

Коефіцієнт смертності в Україні (1989-2013 рр.)												
Північ:	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Автономна Республіка Крим	11,1	12,5	14,7	13,1	12,9	14,2	15,2	15,7	15,9	14,6	14,1	13,8
Миколаївська область	12,8	13,7	15,3	14,8	15,0	15,3	16,5	16,6	16,6	15,7	14,8	14,8
Одеська область	13,5	14,1	15,8	14,7	14,4	15,3	16,2	16,7	16,3	15,1	14,2	14,1
Херсонська область	12,2	13,3	15,3	14,4	15,0	15,6	15,8	16,3	16,3	15,4	14,6	14,9
Севастополь (міськрада)			14,3	11,9	12,4	13,5	14,2	15,4	15,5	14,6	14,2	13,9
Середній показник	12,2	13,4	15,1	13,8	13,9	14,8	15,6	16,1	16,1	15,1	14,4	11,9
Захід:												
Вінницька область	15,7	16,7	17,4	17,0	16,5	16,6	17,2	18,2	17,6	16,3	15,6	15,8
Волинська область	12,2	13,0	13,7	13,5	13,8	13,9	14,7	15,4	15,0	14,2	13,4	13,2
Закарпатська область	10,2	10,8	11,8	10,9	11,4	11,4	12,0	13,2	13,3	12,6	11,7	11,8
Івано-Франківська область	11,5	11,6	12,0	12,1	12,2	12,5	13,3	13,5	13,6	12,7	12,1	12,6
Львівська область	11,4	11,6	12,4	12,4	12,5	12,7	13,5	13,8	13,7	13,0	12,3	12,6
Рівненська область	11,4	12,3	12,9	12,6	12,8	13,0	13,7	14,2	14,0	13,4	12,3	12,6
Тернопільська область	13,7	14,0	13,8	14,3	14,4	14,3	14,9	15,1	15,0	14,4	13,7	13,7
Хмельницька область	14,3	15,4	15,7	16,1	15,4	16,1	16,7	17,4	17,1	16,3	15,2	15,7
Чернівецька область	11,8	12,2	12,7	12,7	12,7	12,7	13,7	14,2	13,7	12,9	12,4	12,7
Середній показник	11,2	13,1	13,6	13,5	13,5	13,7	13,1	15	14,8	14	13,2	13,4
Схід:												
Дніпропетровська область	12,5	14,5	16,0	15,8	15,8	16,0	16,7	17,7	17,6	16,4	15,7	15,5
Донецька область	12,8	15,0	17,2	16,4	16,1	16,6	17,4	18,1	18,1	16,8	16,1	16,0
Запорізька область	12,6	14,1	15,5	15,0	15,1	15,8	16,4	16,5	16,7	15,5	15,1	14,9
Луганська область	12,9	15,4	16,9	16,8	16,9	17,1	17,8	18,3	17,8	16,9	16,4	16,0
Харківська область	13,8	15,2	16,6	15,8	15,7	15,8	16,3	16,6	16,3	15,4	14,7	14,5
Середній показник	12,9	14,8	16,4	16,0	15,9	16,3	16,9	17,3	17,3	16,2	15,6	15,4
Центр:												
Житомирська область	14,1	15,3	16,2	16,2	16,3	16,9	17,7	18,6	18,4	17,0	16,0	16,5
Київська область	14,1	15,6	16,5	15,9	15,9	16,6	17,3	18,4	18,1	16,8	15,7	15,8
Кіровоградська область	15,4	17,0	17,9	17,4	17,6	17,5	18,3	18,9	18,5	17,5	16,7	16,8
Полтавська область	15,0	16,8	17,3	17,4	17,3	18,0	18,7	19,0	18,6	17,9	16,5	16,7
Сумська область	15,1	17,2	17,2	17,5	17,5	18,1	18,5	19,3	18,7	18,0	16,3	16,9
Черкаська область	15,4	17,0	17,2	17,2	16,7	17,3	17,7	18,6	18,3	17,0	16,3	16,2
Чернігівська область	15,9	17,9	19,0	18,6	19,2	20,0	20,6	21,7	21,5	20,1	18,6	18,7
місто Київ	9,3	10,5	11,7	10,2	10,1	10,6	10,9	11,4	11,6	10,3	9,8	9,9
Середній показник	14,2	15,9	16,6	16,3	16,3	16,9	17,4	18,2	18	16,8	15,7	15,9
Україна	13,0	14,3	15,5	15,0	15,0	15,4	16,1	16,7	16,5	15,4	14,6	14,6

смерті як наслідку серцево-судинної патології, переважно у осіб похилого віку, при відсутності факту встановлення дійсної причини тощо.

Сьогодні спостерігаються позитивні зрушення показників смертності осіб працездатного віку, так, наприклад станом на 2011 р. кількість померлих скоротилася на 8%; у 2011 р. порівняно із 2010 р., смертність знизилася особливо серед осіб старше 40 років як серед чоловіків, так і серед жінок.

У загальній структурі смертності населення України останні 10 років злаякісна патологія займає друге місце, коливаючись між 11,7—14% структури смертності, що значно переважає відповідний показник більшості країн Європи. При цьому, більше 50% смертності від онкологічних захворювань припадає на 5 локацій: легені, шлунок, ободова і пряма кишки та молочна залоза у жінок.

Головною проблемою залишається, на думку Е.М. Лібанової, те, що практично від усіх захворювань українці вмирають раніше ніж європейці [7; 8].

Сучасний рівень смертності в Україні має суттєві регіональні відмінності. Останні роки вважалася відносно більш сприятливою ситуація зі смертністю в західних областях країни, де при нижчій порівняно з іншими територіями інтенсивності вмирання зберігаються більш сприятливі співвідношення смертності чоловіків і жінок, міського та сільського населення. Натомість, центральні та північні області потерпали від аномально високого рівня демографічної старості, найбільшою розбалансованістю показників смертності. Крім того, на півночі спостерігаються найсуттєвіші диспропорції смертності за статтю. Сьогодні ж ситуація погіршилася із анексією Криму та військовою операцією на сході країни.

Наприклад, у 2012 р. величина загального коефіцієнта смертності коливалася від 9,8% (м. Київ) (Рівненська 9,5; Івано-Франківська 9,6; Тернопільська) до 18,6% (Чернігівська обл.), при цьому, нижчий рівень загальної смертності стало спостерігається у західній частині України (11,8—13,8%), найвищий — у північних областях (16,6—18,6%), що в значній мірі пояснюється дією структурного (вікового) чинника: у західних областях відносно молода вікова структура населення змінює загальний показник смертності у бік зменшення, а на півночі і в центрі — зі старою віковою структурою в бік підвищення: смертність сільського населення вища в Чернігівській обл. до 27,2 проти 12,1 на Закарпатті.

Показники смертності серед регіонів різняться майже вдвічі, а відношення рівня смертності у Чернігівській — 27,2 до такого в Закарпатській — 12,1 становить 2,25, що зумовлено більш сприятливими співвідношеннями смертності чоловіків і жінок, міського та сільського населення, вищим рівнем народжуваності, натомість на півночі спостерігаються аномально високі рівні демографічної старості та найсуттєвіші диспропорції смертності за статтю.

Незважаючи на позитивні зрушення у 2009—2013 рр., загальні коефіцієнти смертності, і в Україні, і в регіонах, утримуються на надто високому рівні і є одними з найвищих у Європі. У формуванні рівня смертності беруть участь усі вікові групи, у тому числі дитячі вікові контингенти [4].

Соціально-економічними наслідками передчасної смертності та надсмертності чоловіків є не лише зменшення років потенційного життя та збільшення величини безповоротних втрат унаслідок смерті, а й зниження трудового

Таблиця 8. Смертність по регіонах України за роки незалежності (За даними державної служби статистики України)

Роки	Середній показник смертності по регіонах				
	Північ	Захід	Схід	Центр	Україна
1989	11,2	11,0	11,8	12,8	11,7
1991	12,2	11,2	12,9	14,2	13,0
1993	13,4	13,1	14,8	15,9	14,3
1995	15,1	13,6	16,4	16,6	15,5
1997	13,8	13,5	16	16,3	15
1999	13,9	13,5	15,9	16,3	15
2001	14,8	13,7	16,3	16,9	15,4
2003	15,6	13,1	16,9	17,4	16,1
2005	16,1	15	14,4	18,2	16,7
2007	16,1	14,8	17,3	18	16,5
2009	15,1	14	16,2	16,8	15,4
2011	14,4	13,2	15,6	15,7	14,6
2013	11,9	13,4	15,4	15,9	14,6

потенціалу, деформація статеві-вікової структури населення, збільшився статевий розрив щодо тривалості життя, що негативно відображаються на відтворенні населення, призводить до значних економічних збитків. Багато причин передчасної смертності та захворюваності в Україні пов'язані із факторами ризику — палінням, вживанням алкоголю, неправильним харчуванням, забрудненням навколишнього середовища, порушенням правил безпеки дорожнього руху, дію яких може бути змінено або попереджено.

Незадовільний рівень добробуту, умов життєдіяльності українців, ведення військових дій та несприятливість соціально-психологічного клімату, незадовільний стан екології, погіршення здоров'я нації призвели до гальмування розвитку суспільства і, відповідно, соціально-економічної міцності держави. Залишаються характерними високий рівень інвалідності населення, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, наркоманії, алкоголізму, психічних розладів. Загрозливим є тенденція до "омолодження" вад здоров'я. При цьому загрозово для країни та нації є те, що за роки незалежності Україна втрачає найбільше осіб працездатного віку від хвороб систем кровообігу — яскраво демонструє необхідність перетворення

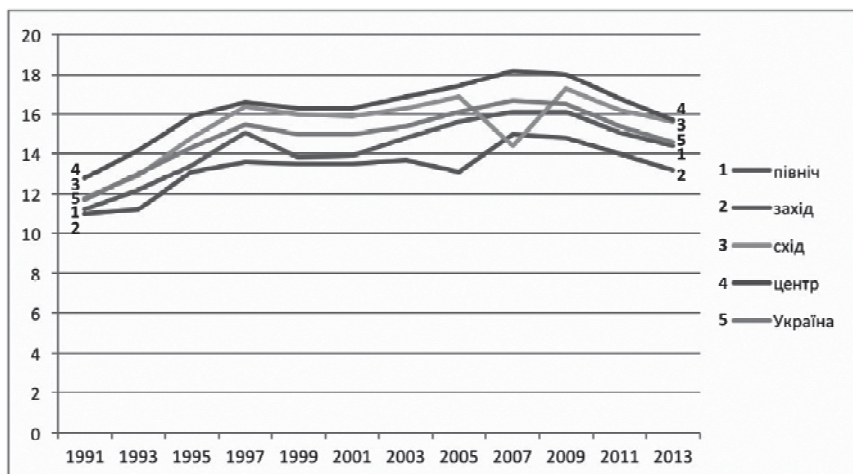


Рис. 4. Динаміка смертності українців в країні та по регіонах: центр, північ, захід, схід (За даними державної служби статистики України)

ня системи охорони здоров'я з системи, що бореться із хворобами на систему, що їх ефективно попереджує. Держава повинна створити умови для збереження та зміцнення здоров'я населення на шляху до свого майбутнього, інакше депопуляція знищуватиме людський ресурс, наслідки чого для країни є незворотніми.

За даними досліджень, проведених за ініціацією Світового банку [9] в Україні можна запобігти 14% смертей, з них 17% — можна запобігти лікуванням, 17% — можна уникнути за допомогою профілактично-лікувальних заходів; 80% смертей серед чоловіків та 30% — серед жінок працездатного віку можна запобігти за допомогою належного лікування на рівні первинної медико-санітарної допомоги.

На жаль, в країні має місце ціла низка ще й побутових проблем в охороні здоров'я — низький рівень поінформованості населення, небажання обстежуватися, звертатися до лікаря та недоступність медичних послуг (у тому числі й фінансові перешкоди), наявність черг у закладах охорони здоров'я тощо.

Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції є одним із тих демографічних феноменів, які уособлюють не лише сучасні проблеми з відтворенням населення в Україні, але й мають довготривалий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. своїми основними економіко-демографічними наслідками матимуть скорочення чисельності й частки трудоактивних контингентів, а відтак — формування з часом певного дефіциту робочої сили, збільшення демо економічного (і, відповідно, податкового) навантаження на працездатне населення, скорочення фінансових можливостей щодо соціального забезпечення в умовах загального зростання попиту на соціальні послуги з боку осіб похилого віку, самотніх, мало-забезпечених. Наслідки старіння зрештою залежать від заходів, що розробляються і впроваджуються для вирішення пов'язаних з ним складних проблем.

Боротьба з передчасною смертністю вимагає від держави цільового підходу, розуміння регіональної специфіки, міжгалузевого співробітництва. Серед першочергових заходів зазначимо: підвищення рівня соціально-економічної та екологічної якості життя — забезпечення стабільності та впевненості у майбутньому; зміна світогляду та культури в бік здорового способу життєдіяльності громадян, контроль вживання тютюну та алкоголю, забезпечення безпеки дорожнього руху; покращення здатності національної системи охорони здоров'я допомагати людям залишатися працездатними та зберігати, зміцнювати здоров'я, підвищення якості та доступності медичної допомоги на відповідний сучасний рівень.

Повинні бути розроблені відповідні національні стратегії, вжито нізку необхідних, можливо неординарних, заходів з метою подолання вищезгаданих причин високого рівня смертності, та ефективного завершення трансформацій у сфері охорони здоров'я що повинно бути використаним в подальших дослідженнях.

Література:

1. Поліщук М. "Без надії на довге і здорове життя" // Українська правда життя // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: live.pravda.com.ua
2. Зміни показників смертності в Україні за останні 50 років // М.Є. Поліщук, К.С. Красновський, Т.І. Андреева, світоглядний портал "Рідна країна" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ridna.ua
3. Кузнецова Н.Б. наукова інтернет-конференція рубрика Соціум. Наука. Культура. Економіка.
4. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2013 рік / За ред. О.С. Мусія. — К., 2014. — 438 с.

5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Возіанов О.Ф. Вступне слово Президента АМН України на загальних зборах Академії медичних наук України "Демографічна криза в Україні і роль медичної науки в її подоланні" // АМН України. — 2007. — 13(3). — С. 409—410.

7. Лібанова Е.М. Низька тривалість життя населення — основний прояв тотальної демографічної кризи в Україні / АМН України. — 2007. — 13(3). — С. 411—447.

8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: glavcom.ua/articles/12549.html

9. Менон Р. та ін. Трагедія, якої можна уникнути: Подолання в Україні кризи здоров'я людини. Досвід Європи (звіт). — Київ: Версо-04, 2009. — 72 с.

10. Слабкий Г.О., Чепелевська Л.А., Любінець О.В. (2010) Сучасні та прогнозні тенденції смертності населення України. — Київ. — 2009. — 179 с.

11. World Health Organization: Regional Office for Europe, (2008). European mortality database (<http://data.euro.who.int/hfamdb>).

References:

1. M.Polischuk (2015), "Without hope for a long and healthy life", available at: live.pravda.com.ua (Accessed 5 September 2015)
2. Polischuk, M.Ye Krasnovs'kyj, K.S. and Andreieva, T.I. (2015), "Changes in mortality in Ukraine for the past 50 years", available at: ridna.ua (Accessed 5 September 2015)
3. Kuznetsova N.B. (2015), "Demographic factors and their role in shaping innovative human resource potential", available at: <http://intkonf.org/kuznetsova-nb-demografichni-chinniki-ta-yih-rol-u-formuvanni-innovatsiyonogokadrovogopotentsialu-krayini/> (Accessed 5 September 2015).
4. Musiy, O. S. (2014), Schorichna dopovid' pro stan zdorov'ia naseleння, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezul'taty diial'nosti systemy okhorony zdorov'ia Ukrainy. 2013 rik [Annual report on the state of health, sanitary and epidemiological situation and the results of the health system in Ukraine. 2013], Kyiv, Ukraine.
5. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 5 September 2015).
6. Vozianov O.F. (2007), "Introduction by the President of AMS of Ukraine at the general meeting of the Academy of Medical Sciences of Ukraine "Demographic crisis in Ukraine and the role of medical science in its overcoming.", Zhurn. AMN Ukrainy, vol.13(3), pp. 409-410.
7. Libanova, E.M. (2007) "Low life expectancy - the main manifestation of total demographic crisis in Ukraine", Zhurn. AMN Ukrainy, vol.13(3), pp. 411-447.
8. Peshko, K (2013), "Ella Libanova: We must build roads, not luxurious stadiums", available at: <http://glavcom.ua/articles/12549.html> (Accessed 5 September 2015).
9. Menon, R. (2009), Trahediiia, iakoi mozna unyknyty: Podolannya v Ukraini kryzy zdorov'ia liudyny. Dosvid Yevropy (zvit) [Tragedy Avoidable: Overcoming the crisis in Ukraine human health. Experience in Europe (report)], Verso-04, Kyiv, Ukraine.
10. Slabkyj, H.O. Chepelevs'ka, L.A. and Liubinets', O.V. (2010) Suchasni ta prohnoznii tendentsii smertnosti naseleння Ukrainy [Current and projected trends in mortality Ukraine], Kyiv, Ukraine.
11. World Health Organization: Regional Office for Europe (2008), "European mortality database", available at: <http://data.euro.who.int/hfamdb> (Accessed 5 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.